
 aula Joaquim Molas

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Deixeu-nos llegir tranquils!

**Contra els plans de lectura i altres usos mal intencionats
del llibre**

Oriol Izquierdo

5 de maig de 2017

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Vilanova i la Geltrú

Ara mateix, la manera més simple que he trobat per presentar-me és dir que m'he dedicat sempre a la promoció de la lectura. S'hi adiu la meva trajectòria com a crític, com a editor, com a professor de literatura i de llengua. També, i especialment, la meva experiència en la direcció de la Institució de les Lletres Catalanes, gràcies a la qual he viscut de prop tres plans de lectura: vaig participar en el del conseller Tresserras, vaig patir el de Mascarell i vaig ser un espectador informat de l'anunci del de Santi Vila. És des d'aquí que voldria fer una ràpida mirada sobre els anomenats plans de foment de la lectura. Abans, però, deixeu-me fer tres afirmacions preliminars.

1. PRIMERA PRELIMINAR. Avui la lectura és un (fals) imperatiu social. Es dona per descomptat que la lectura és positiva i que *cal fer* llegir. Aquest és el discurs que hem begut i en què creiem. Però ens adonem que això ha dut incomptables no lectors —segur que ells mateixos víctimes ben intencionades de la pròpia hipocresia— a fer-se un fart de dir als fills, als alumnes, als espectadors, que han de llegir. Fins a convertir la lectura en una obligació, una obligació social promoguda també pels que no són lectors, ni ganes. I llavors, per motivar a llegir diuen, com si no n'hi hagués prou, aquells disbarats: que llegir és “bo”, que ens fa “millors” i tal. Però què aconseguim amb aquest imperatiu (que converteix la lectura en un tòtem, i en tabú qüestionar-lo)? Aconseguim contagiar la lectura o més aviat immunitzar-hi en contra?

No, no és cert que llegir sigui imprescindible. No fa falta a ningú, llegir. En tot cas llegir és un dret, i com més va cada dia més un luxe. És hora que, si creiem en la lectura, canviem el discurs. Que afirmem amb veu alta i clara que tothom és lliure de llegir: llegiu si voleu. I, si no voleu llegir, foteu-vos!

2. SEGONA PRELIMINAR. Els plans de lectura són —sobretot, si no només— accions de màrqueting polític. No trobeu sospitós que cada conseller de cultura sembli sentir-se obligat a fer el *seu* pla de lectura? I que el facin, generalment, com si no n’hi hagués hagut cap, o cap de seriosament seriós, abans, com si el seu hagués de ser el definitiu. Però a l’hora de la veritat, tots pequen del mateix: pretenen resoldre en la *seva* legislatura (això és, a la pràctica, en dos anys encara no) el *problema* de la lectura. I això, us sembla possible? No, el *problema* de la lectura reclama una altra periodització.

3. TERCERA PRELIMINAR. No voldria ser mal entès, i per tant ho diré sense matisos: si no hi ha polítiques de lectura, la lectura esdevindrà una excentricitat total. Sense polítiques de lectura —i em menjo a posta del sintagma els termes “foment” o “promoció” o “animació”— la lectura esdevindrà definitivament i molt aviat una pràctica exòtica... si no és que ja ho és. Per tant, és necessari fer polítiques de lectura: polítiques que la facin socialment visible i que n’estenguin la pràctica.

Ara: tot s’hi val, en nom del foment i la promoció de la lectura? Qualsevol acció hi ajuda? Per a mi aquesta és la pregunta clau.

4. EL PUNT DE PARTIDA. Els plans de lectura acostumen a partir d’un diagnòstic. Fa uns dies llegia l’estudi *Hábitos de Lectura y Compra de Libros en España 2017*, publicat per la Federació de Gremios de Editores de España. Diu que el 94,7% de la població espanyola de 14 anys o més declara llegir alguna cosa almenys un cop per trimestre (i el 89% un cop per setmana). El 94,7% (o el 89%)! Us sorprèn o casa amb el que observeu al vostre entorn? Si aquesta és la radiografia o l’anàlisi a partir de la qual s’ha d’establir un diagnòstic i, en conseqüència, un tractament...

Doncs tots els plans que conec parteixen de valors estadístics com aquests. I, per contra, a penes fan cap consideració rellevant sobre el concepte de lectura, la seva evolució, les seves variants, sobre les qualitats de la lectura i la conveniència de cultivar-les. Les dades semblen objectives i vesteixen; la reflexió demana pensar i atabala.

5. EL PUNT D’ARRIBADA. No és tan freqüent, en canvi, que els plans incorporin un pronòstic o objectiu explícit i raonat. Què pretén, en realitat, un pla de lectura? Més enllà de penjar-se una medalla el càrrec públic i l’organisme que el promou, vull dir. Millorar els índexs de lectura, índexs de lectura com aquests que acabem de veure? O, posem per cas, represtigiari o directament prestigiar la lectura? Entenc que seria (re)prestigiari-la treballar per posicionar-la

socialment com una pràctica desitjada, envejada, temptadora. O bé mirar d'encomanar la lectura, és a dir, ajudar els lectors potencials a esdevenir lectors, a descobrir que ho poden ser, a perdre la por a la lectura. I, fins i tot, enriquir la lectura, ajudar els lectors a ser més bons lectors, a llegir millor. Ara, aquests objectius fan de molt mal parametritzar en xifres i estadístiques.

No deu tenir el mateix efecte fixar-se un objectiu que un altre, oi? I no es poden donar per sobreentesos.

6. EL QUE SE SOL FER. Què és el que acostuma a quedar dels plans de lectura? Un pla de lectura no és una campanya de publicitat. Anem a un cas extrem: el que va anunciar ara fa un any, el maig del 2017, Jaume Collboni, aleshores primer tinent d'alcalde de Barcelona, consistia en una idea lluminosa de l'agència de publicitat de Risto Mejide: volien fer una crida a recollir llibres per enviar-los dins un contenidor al president Trump, aviam si llegint es feia menys imbècil. Queda clar de què es tractava: era una campanya publicitària associada a una acció cara i inútil, frívola.

“Llegir ens fa més grans”, proposava el pla Tresserras. Era un gran lema: això és tot el que n'ha quedat, si n'ha quedat res. No és que no hi hagués coses darrere, però potser no estaven prou ben articulades. Un pla de lectura necessita, segur, una campanya de publicitat, un segell o una marca, però la marca o la publicitat no poden fer per elles mateixes el pla de lectura.

7. EL QUE JA ES FEIA QUAN ARRIBA UN PLA DE LECTURA. Un pla de lectura ha d'acompanyar els qui ja hi treballaven abans. Són in comptables les accions per la lectura que tenen lloc habitualment a casa nostra. Aleshores, el repte és donar-los un context —uns objectius d'abast general— que les reforci sense fer-les malbé quan funcionen. I donar elements (especialment d'autoavaluació) que permetin millorar, reconduir o abandonar aquelles pràctiques que no sigui clar que funcionen a favor de la lectura.

Malament rai, si un pla de lectura només aplega el que ja es fa —o fins i tot ho usurpa en nom del pla—. Ha estat una mica el cas del pla Mascarell i probablement del pla Vila. Fer veure que es faria molt, mostrant gairebé només el que ja es feia.

8. EL QUE ESPEREM QUE ES FACI. Un pla de lectura ha d'aconseguir estendre la lectura arreu per capil·laritat. Una bona mesura del seu èxit —com en el cas de les commemoracions i de tantes altres accions culturals empeses per l'administració— és la capacitat que tindrà de ser replicat, d'escampar-se més enllà de l'organigrama institucional, de ser apropiat per la

societat civil fins a fer-ne perdre el control als qui l'empenyien formalment, i amb l'efecte que es multipliquin els recursos econòmics que s'hi posen a disposició.

Però malament rai si aquest efecte s'aconsegueix com qui diu només a cop de subvenció, com era en bona part el cas del pla Tresserras, que va crear una marca, va dibuixar unes línies d'actuació molt generals i a continuació va convocar ajuts per subvencionar les propostes que arribessin. Segur que és interessant detectar les bones pràctiques i ajudar que es repliquin posant-hi diners públics, però malament rai si el pla és bàsicament o només això.

9. EL QUE CAL FER. Per no ser simple propaganda, un pla de lectura s'ha de proposar introduir canvis estructurals. Canvis que millorin la presència pública del llibre i la lectura, i això passa segur per l'ús dels mitjans de comunicació i per fer més central que no ho és, que no ho és gens, la posició de la lectura a l'escola, dins el sistema educatiu. I hi ha una actuació estructural imprescindible perquè aquests canvis siguin reals, de fons, revolucionaris, que és el que cal: la formació dels formadors, la formació dels prescriptors que ho són naturalment en la societat d'avui. Serà només una broma tot pla que no es proposi intervenir d'arrel en la formació de mestres i comunicadors. Perquè és per les mans dels mestres i els comunicadors que passa la presència pública del llibre i la lectura. Cal intervenir en la seva formació per fer possible que els piqui el verí de la lectura i es descobreixin lectors. No com ara. Ara la lectura és irrellevant en la seva formació: perquè aquells de qui depèn aquesta formació no creuen en la lectura. I per tant les escoles de mestres i de periodistes generen no lectors, que acaben formant no lectors. Perquè porten a les aules l'obligació de la lectura i no la passió per a lectura. Com aconseguirem fomentar la lectura? Generant passió per la lectura.

Fixem-nos en el que passa en els mitjans —que tenen la responsabilitat de recuperar per a la lectura, d'engrescar a llegir, els que ja són adults—: benvinguts siguin els programes dedicats al llibre i a la lectura a la ràdio i a la televisió o els suplementos literaris de la premsa escrita. Però no deixen de ser guetos, reserves índies en entorns hostils: és molt pràctic que les pàgines de llibres del diari vinguin en un quadernet, perquè així el qui el compra el pot llençar amb tota la facilitat. El que seria veritablement important és que cada vegada que parla la Terribas, el Basté, el Graset o qui sigui que escolteu, cada vegada, incorpori d'una manera natural en el seu discurs referències literàries. Quan el periodista va pel món veient coses, ha de ser capaç de relacionar-les amb les lectures que ajuden a interpretar allò que veu, que ho fan una mica més fondo. Per això s'ha d'atacar la seva formació.

Aquesta és la meva conclusió, simple, simplista. Jo crec en la lectura, i per això ho diré amb tota la radicalitat: o aconseguim revolucionar la formació de mestres i comunicadors o no hi ha res a fer. Potser el que caldria és fer desistir de ser mestres o comunicadors els qui no estiguin dotats per a la lectura. Perquè no deformin ells mateixos, en comptes de formar o d'informar, els alumnes, els oients o espectadors, allunyant-los de la lectura. Ens hi juguem massa, tots plegats.

10. CODA. Tot això, és clar, si és que encara creiem en el llibre i en la lectura, si creiem que té sentit de creure-hi. En el llibre: l'objecte, tingui el suport o el format que tingui, que identifiquem amb el text, amb el discurs, amb l'obra literària, amb el món sencer que desvela l'obra literària. I en la lectura: la pràctica que ens permet accedir-hi (al llibre, a l'obra, a l'univers que conté), i això vol dir apropiari-nos-la, recrear-la, reviure-la per viure-hi. Que, com sabem els lectors, no és pas poc. Tot i que, si no som lectors, no ho puguem entendre.